

Antigoné

Engesztelhetetlen temetés

Bemutató a Várszínház kamaratermében

— **LEGYEN AZ ÉN VENDEGEM** ma este! — suttogja a tullejében egy tnebal, a felhomályosan karon fog, atsegít a dobogón, s helyet mutat a szállingózó, emléklappal megajándékozott „polgárok között. A jegyszédők helyett szereplők, a közvetlenségre törekvő kapcsolat, a még félszegen intonált hangvétel a változó Nemzeti Színházba vezetnek. Bemutatkozik az új direktió: Csizsár Imre jelölte ki a témát, rendezte meg a színművet, s miközben leteszi rendezői névjegyét, új színészvezetési és játékképzést mutat be.

A hollakat el kell temetni. E téma kínálja magát. Hiszen annyit temettünk, s újratemettünk e hónapokban. Kihantolták, s végső nyugalomra helyezték Nagy Imrét és társait, megadták a vég-tiszteletet Kádár Jánosnak, jel-telen gödrökből sírokba teszik a rangjúnincs kivégzettek, el-eseteket, s akkor is búcsúztantunk, amikor csak emlékezünk. Mikor, s hol lenne időszerűbb Antigoné sorsa — aki a zsarnoki tilalommal szembebeszélve eltemeti harcban odavesztett fivérént — mint ma, s magyar földön?

Bizonyára, amikor leemelte a polcra, s újraolvasta Szophoklész tragédiáját Csizsár Imre, máris az igazgató szemével vizsgál-gatta. S hamar átlátta, hogy a klasz-szikus értékekkel szemben gya-korlati hátrányok esnek a latba. Az ő feladata-törekvése most — éles határvonalat húzni azon két korszak között, amelyeket az érkező választás el, s a társulatba beleszólóknak a meggyőződés: gyökeresen változtatni kell. Már-pedig nehezebb előrelépésre sar-kallni az együtttest, ha az ener-giájuk javát felemészti a veretes textus, a vesződések feladat. Sokkal előnyösebb olyan színmű, amely eleve alkalmazkodik a vezető-rendezői igényekhez, s nem kell akadályokon vergődni át a célig. Ezért kellett átíratni az Antigonét.

A megbízatást **Eörsi István** kapta, akinek a személyével azt is bizonyíthatja az új Nemzeti Színház, hogy nemcsak korábban tilalmas gondolatoknak, hanem azelőtt tiltott szerzőknek is teret enged. Az író pedig tisztességgel *Tragédia magyar nyelven Szophoklész Antigonéjából* címet jegyezte munkája fölé. Nem rejti véka alá, mennyire híven követi az eredetit. Átvette a dráma szerkezetét és szereplőit, zöm-mel a mondatokra is könnyű rá-ismerni. Lényegében — például Shakespeare-magyarításainak tapasztalatával — mai magyar nyelvre, sőt: mai magyar köz-nyelvre fordította a művet, anél-kül, hogy az időmértekes verse-lést számúzte volna. Az új sza-vak, új szófüzések — természetesen — új képzettársításokat keltenek, új hangsúlyokat jelöl-nek ki. De senki ne gondoljon nyílt aktualizálásra, szájbarágós utalásokra, kiképzettelményre, kicac-sintásokra — talán a legmesz-szebb az „epilógus” merészkedik, amely már a „rendszer” áltatá-sait rója fel. Mindenképpen dic-sérendő a mértéktartás, amely nem ebrudalja ki az olymposi is-teneket, nem kendőzi el azokat a motívumokat, amelyek nem il-lenek bele közelmúlt történel-münk képébe, vagyis nem erőlteti a hasonlatot. Mert **Eörsi Ist-ván** bölcsen tudja: az esetben nem egy-egy mozzanatot, hanem a teljes konstrukciót kellene át-igazítani. Csalódni tehát csak az csalódhat, aki úgy hitte, új ma-gyar Antigoné-dráma született. Aligha lett volna rá elég idő, az új vezetés pár hava alatt. Bár-mily gyors szárnyon érkezett vol-na az ihlet, a választ csakis fon-tolva lehetett volna megadni ar-ra a kérdésre, amely még a gyász-szertartások traumájával zaklatott országot is foglalkoztatja: miért érezzük mindmáig kötelességünknek, hogy az eltávoztaknak hantot emeljünk, síremléket épít-sünk, kopjafát állítsunk? Miért nem akarunk inkább felejteni, félrefordulni, szemet hunyni a temetetlen holtak felett?

HATALMI SZÓ és erkölcsi pa-rancs. A végső ok — a társada-lom, s az egyén lélektanában rejlt indíték — felől nem faggat-ózik az Antigoné-előadás. Tisz-ta, egyszerű képletet kell leve-zetni, amit nem zavarhat meg semmilyen átdatlan körülmény. Nem tartom véletlennek tehát, hogy Csizsár Imre éppen a vár-beli kamarateremben „debütált” a Nemzeti Színházzal. Ha bármelyik nagyszínpadjukon, akár Pesten, akár a Várban, mutatta volna be a művet, óhatatlanul többlet kellett volna küszködnie a konzervatív, emelt hangú, emelke-dettebb stílus, a domborított, pó-zoló magatartásokkal. Am itt a refektóriumot — Vayer Tamás puritán terve szerint — egy emelvény, dobogó, pást szeli hosz-szában át, amely lehetetlenné te-szi a frontális beállításokat, a

háttérbe húzódást, s így nyilván-való lesz: nem lehet pihengetni, lazítani a nézők tekintetének ker-eszttűzében. S az is nyilván-való: nem lehet deklamálni, ha-nem emberközből kell szólni, mondanám: szobahangon.

De nem mondom, mert aligha nevezhető „szobahangnak” az ordítás, az üvöltés, a sikoly. S ez már a színre vívó egyéni stílusá-ból következik, aki nem szível az elmotyogott mondatokat, az el-mosódott gesztusokat, az össze-maszatolt magatartásokat. Rajong az erős hatásokért Csizsár Im-re. Még a léptek is nyughatat-lanul kopognak, vasalt cipők az utcán, s kövekkel döngeti a pa-lota kapuját, süvölti haragját a gyászoló leány. Mindig is meg-hajszolta a színészeit Csizsár Im-re. Akinek nem kell lótnia-fut-nia, láncan vergődni, vonszoló-dnia — szinte rossz nézni —, ar-ra legalábbis lelki akrobata-mutatvány vár, az érzelmeit kell remegő indulattá feltornáztatnia. Soha annyi veritékes, túlfeszít-tett, líhegő színészt nem látni, mint a Csizsár-rendezésekben.

LÉLEKSZAKADVA LOHOLÓ SZÍNJÁTÉK kétségkívül először toppan be a „nemzet színháza-ba”. Vajon ki veszi át a tempót, s ki szakad le, ki fullad ki már az első métereken? Nem mu-tatkozik rossz edzőnek Csizsár Imre a tekintetben, hogy nem kívánja ugyanazt a teljesítményt mindenkitől, de nem is ment fel az erőfeszítéstől senkit sem. Jó példa erre a — Szakács Györgyi ólom súlyú nagykabátját viselő — kar, amelyet a rendező „na-gyon kitalált”. Tagjai — **Botár Endre, Pathó István, Somogyvári Pál, Versényi László** — aligha tesznek egyetlen lépést is, amely-nek iránya, ritmusa ne lenne megszabva. Éppígy a szavakkal is — **Mártha István** invenciózus zenéjéhez illeszkedő — ritmusa, szinte melódija van. A kórus szabadsága abban áll, hogy nem kell egyenfigurákká válniuk. Nemcsak a karvezetőnek — az ingadozást méltósággal ötvöző **Rakásyi Gellértnek** — lehet ar-ca, hanem a többieknek is, akik más-más vonást rajzolnak a meg-hódoltak portréjára: az aláztatos riadalmat, a gondolkodó figyel-met, az öreges beletörődést, a fá-nyar elkedvetlenedést.

Legalább ennyire példaértékű a Nemzeti Színház idős nagysá-gainak a szereplése. A királyi párt játszó **Lukács Margittól** és **Bessenyei Ferenc**ől azt kívánni, hogy száguldozzanak, vagy akár csak fájdalomukban örjöngjenek, fias-kóhoz vezetett volna. Ezért a szenvedélyek intenzitását a zárt, nagyreszt statikus magatartások, a szordinóra fogott megszólalá-sok emelik ki. A legszebb pilla-natal **Lukács Margitnak** éppen azok, amikor Eurüdiké némán hallgatja fiának baldívetét. Nem elbődülve fenyegetőző, önkényűr Bessenyei Ferenc sem; Kreon visszafojtottsága, halksága olyan fensőséget mutat, aki a megal-kuvók szemében már-már elfo-gadhatónak látszhat.

Különösebb tanulságot nem kell levonni **Idonka Csaba** szereplé-séből, aki bár őszül, mégis fény-évnnyire van az agg jós alakjá-tól. Azt a középmezőnyt képví-seli **Szersén Gyula** a hírnök sze-repében, amely az új inspiráció-ra korrekten teljesítéssel felel. Le-hetett várni, hogy a „Csizsár-ne-veltetésű” **Gáspár Tibor** pontosan azt a figyelembe elfűt szavú, stréberen ígylekvő őrt hozza, ame-lyet a színjáték megrendelt. S nem meglepő, hogy **Nemcsák Ká-roly** kitűnően alkalmazkodik a kívánalmakhoz: az ő Haimónja abból a nemzedékből való, amely megtanult simulékonytágot tet-tetni, taktikus fordulatokkal próbálkozni, de amelynek nincsenek illúziói, s könnyű kézzel veti el az életét is.

A játék kottalapjain vannak szólások, amelyek fölé szinte mindvégig **fortét, fortissimót** je-gyeztek. Kénytelen alkalmazkodni égrekiáltó nővérehez **Izsméné**, azaz **Tóth Éva**, akinek merevbb alkatát fel is dűlja a feladat, ám zaklatottságán nem annyira az indulatot, mint inkább a rendezés doppingszerét érezni. Felkor-bácsolja szenvedélyeit **Ráczkevei Anna** is, akinek vannak is tragika-i mélységei. Ez az Antigoné kemény, engesztelhetetlen, kihí-vó, s még sorolhatnám a jelzőket. Alakításának minden árnyalata abból a színtartományból való, amelyik Csizsár Imre kedvence.

SIKERÜLT-E A TALÁLKO-ZÁS az új színházvezető és tár-sulata között? — ezt vizsgál-gattam mindeddig. Hiszen előadás sok van „első randevű” csak egy. Kétségtelen, Csizsár Imre keresz-tülvitte az akaratát, nincs hamis hang, kirívó magatartás. Ha meggondolom, nem éppen rokonszves ez az Antigoné, aki a gyűlölettel fröcsögve ordítja vi-lággá az igazat. Rendíthetetlen ereje rokon az erőszakkal. Nem ismeri az önmérsékletet, a tole-ranciát. Vajon lappang-e bölcses-ség is a lelkében? Vajon tud-e gyengéds is lenni, szeretni? Én félek az embertől, aki nem ismeri a csönd szépségét.

Bogácsi Erzsébet

OKTÓBER 23-ÁN született, nyolcvanöt évesen: 1904-ben Szalainál **Rezső**. E nap jeles voltával mentegethet-nék-e magunkat, hogy a Magyar Nemzetnek is rendszeresen író mun-katársára, sokunk barátjára most, megkésve, egy előadott emlékeztet-bennünket is? Nem tehetjük, hi-szen e nap épp a feledés felelősségére figyelmeztet, őv atól, hogy lustulni hagyjuk, rostalkassá könnyűsödni engedjük az emlékezetet. Az Egyetemi Színpadon péntek este megtartott emlékműsor nemcsak a közös munka és a baráti beszélgetések hangulatát idézte meg, hanem műveivel bizonyítva értékes életének maradandó voltára is figyelmeztetett. Tizenkét éve már, hogy elvesztettük Szalai-nál **Rezsőt** — de nem engedhetjük feledéssel veszni emlékezetét és mű-veit. Ott, az emlékesten a barát **Do-boosy László**, s az irodalomtörténész **Czine Mihály**, meg **Káfer István** ér-tékelte Szalainál, hogy aztán maga művei tegegyek jelenlétét a költő, író, tanár, esszéíró, közirot, s mindennek előtti az embert, a humanis-tát, aki épp ezért a népek és nem-zetek kölcsönös megismerésének és megértésének ösztönzője és szorga-lmazója volt. Volt? A mi dolgunk, hogy az legyen ma és holnap is. (zay)

DÓLT SOROK

Jó estét, London!

Angol-magyar cirksuszrevüt mutatott be a Fővárosi Nagycirkusz. A Jó estét London! cím mögé Temze-parti műsort képzelhetnénk. Olyanféjén britet, amilyen franciást Párizs kapcsán minden revük örökzöldjeként ismerhetünk. Ebben a műsorban azonban semmi londoni nincs. Nemzetközi hangulatot árasztó este: artistaszámok, tánc-kar és szólóének keveréke, a néhány évtizede nálunk is népszerű mű-faj, a varieté újjászületése. Az angol-amerikai művészek összességé-ben lendületes, jó programmal támasztják fel a régi hagyományo-kat, Cannes, Stockholm és Hongkong után nálunk is sikerre számí-thatnak.

Ami „cirkusz” a produkcióban, azt egyértelműen csak dicsérni le-het. A két erőművész, a létrás zsonglőrök, és a rendkívüli számot be-mutató gördeszkás lány, kiváló artisták. A revüről gyerebb kritika mondható. A szólóénekesnő, **Sara Bowman** előadói fogartékoságáért csak a sok jó musicálrészlet kárpótol. És még inkább a háttérben mindig ott tündöklő Második Generáció, a táncos, a valójában ra-gyogó ruhákban a kar hősiágtagjai még a manézis testközelségében is dekoratív jelenségek. **Dougie Squires** koreográfját figyelembe veszik a táncosok változó képzettségét és inkább a lányok egyéni karakteré-re építenek. A francia revü katonás drille helyett oldottabb, a dzsesszba-étt és a diszkótáné elemektől ötvöző táncokra inkább a jó hangulat, mint a száraz profizmus a jellemző. Hasonló ez az ellentét akkor, amely a francia kertművészet rejdegg pompája és az angol parkok életszerű természetessége között feszül. Az ügyetlen lépések, az apró hibák így szinte priótát bájja nemesedhetnek.

Ennek a koncepciónak megfelelően, bár éterien csillognak a kosztü-mök, mégsem egyenruhák ezek, hanem az egyéni temperamentumnak és küllemnek alárendeltek: személyre szabottak. Olyankor is, amikor jelmez voltak inkább jelmeztelenség. A kis kartárcosnőknek így szinte sztárokhoz illő saját arcuk és testük lehet. Éppen ez adja a mű-sor kétségtelenül kellemes erotikáját.

A revük káprázatos kulisszái mögött mindig óramű pontossággal megtervezett átlötözések zajlanak. Szemlátomást itt is. Ennek köszön-hető, hogy nélkülözni tudják a mindig kissé kényszeredett konferan-sziét, akinek feladata az öltözések miatt keletkező lyukak kitöltése. Ez a műsor azért is pereg, mert jól szervezettek a váltások. Effele re-jtelmek közé engednek bepillantást az egyik parodisztikus jelenet tán-cosai, amikor **Columbinát**, a bohóclányt a szemünk láttára, nyílt szí-nen, a zene ütemére vetkőztetik át tambermajorra. Itt érhető tetten igazán a váratlan siker minden titka. Azaz a pompás ruhák és a még elragadóbb ruhátlanság közötti táncos átmenet.

(szegő)